

“BİZ DAHA ÖNCE NE KRİZLER GÖRDÜK” MÜ?

29 Eylül 2022

Yıldırım Koç

Ekonomik krizden söz edildiğinde, bazı kişiler, “biz daha önce ne krizler gördük; bu da teğet geçer, bunu da kolaylıkla aşarız,” diyor.

Gerçekten de birçoğumuzun ömrü dönem dönem gündeme gelen ekonomik krizlerle geçti. Zaten halkımızın en çok ettiği laflardan biri, “Yahu, n’olacak bu memleketin hali”dir. Ekonomi için de aynı sözü söyleyebilirsiniz: Ne olacak bu ekonominin hali!

Geçmişte bu ekonomik krizlerin yarattığı tahribat kısa sürede giderilebildi. Tabii ki gerek ülke olarak, gerek özellikle işçi sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalar olarak, bedel ödendi, sıkıntı çekildi. Ancak bu sıkıntılar bir süre sonra aşılabildi.

1914-1918 yıllarında Birinci Dünya Savaşı koşullarında işçilerin satınalma gücü yaklaşık 6’da 1’e düşmüştü. 1919 ve sonrasında bu kayıp telafi edildi. 1983-1988 döneminde işçilerin satınalma gücü yaklaşık 3’te 1’e düşmüştü. 1989-1992 döneminde kayıpların geri alınmasının epeyce ötesine geçildi.

Bu defa da öyle olamaz mı? Bu ekonomik kriz de fazla tahribata yol açmadan aşılamaz mı? İşçi sınıfının günümüzde yaşadığı mutlak yoksullaşma tersine çevrilemez mi?

Keşke bu soruya olumlu yanıt vermek mümkün olsaydı. Keşke, “aşarız, yahu, biz neleri aşmadık ki!” diyebilseydik.

Bu ekonomik kriz daha öncekilerden farklı, çok daha tahripkar ve kalıcı gözüküyor.

Bu durumun bir uluslararası nedenleri ve bunların ülkemize yansımaları var, bir de ülkemizde uygulanan politikalara ilişkin nedenleri.

Uluslararası düzeyde birinci fark, kapitalizmin üçüncü küresel krizidir. Kapitalizmin tarihinde üç küresel kriz vardır. Birincisi 1873-1896 dönemindeydi. İkincisi, 1929 Büyük Buhranı’dır. Üçüncüsü de 2008 yılında başladı; etkilerini bir ölçüde hâlâ sürdürüyor.

Günümüzün diğer bir farklılığı, dünyada hızla artan kutuplaşma. Soğuk Savaş sonrasında kısa bir süre tek kutuplu bir dünyada yaşadık. Şimdi çok kutuplu ve kutuplar arasındaki gerginliğin hızla arttığı bir dünyada yaşıyoruz. Rusya-Ukrayna savaşı, giderek sertleşen bu saflaşmanın bir boyutu veya görünümü. Savaş sürecektir. Savaşın etkilerini de özellikle Avrupa ülkeleri hissediyor ve özellikle kış aylarında hissedecek. Ülkeler bu sertleşen saflaşmada taraf tutmaya zorlanacak.

Avrupa ekonomileri özellikle Rusya-Ukrayna savaşından ciddi biçimde olumsuz etkilendi. Avrupa Birliği’nde ekonomik durgunluk beklentisi hakim. ABD de, gerek pandemi, gerek başka nedenlerle yükselen enflasyonu yılda yüzde 2 düzeyine indirebilmek için faiz oranlarını artırıyor, ekonomik büyümesini sınırlandırmaya çalışıyor.

ABD’nin uyguladığı politika, ABD Dolarının diğer önemli paralar karşısındaki durumunu her geçen gün daha da güçlendiriyor (Dolar endeksi yükseliyor).

Bu süreçte tüm dünyada enerji (doğal gaz ve petrol), bazı temel girdiler ve gıda fiyatları yükseliyor.

Rusya Federasyonu’nun kısmi seferberlik uygulaması ve nükleer silah tehdidi sorunları daha da derinleştiriyor.

ABD ve Avrupa Birliği’nin Rusya Federasyonu’na uyguladığı ambargo ve Rusya’nın kredi kartı olan MIR sistemini boykot etmesi de gerginliği artırıyor.

Dünyada ulus devletlerin öneminin arttığı, çokuluslu şirketlerin yatırımlarını yeniden kaynaklandıkları ülkelere yönlendirme eğilimine girdikleri bir süreç yaşanıyor. ABD’nin dolaşımdaki Doların önemli bir bölümünü geri çekme politikası da Dolar’ın fiyatını yükseltiyor.

Uluslararası düzeydeki bu gelişmeler Türkiye ekonomisini doğrudan etkiliyor.

Türkiye’nin ihracatının önemli bir bölümü Euro bölgesindedir. İthalatında ise ABD’nin payı önemlidir. Ayrıca, bazı ülkelere Dolarla ithalat yapılmaktadır. ABD Doları değer kazandıkça, Türkiye’nin ithalatı daha pahalı hale geliyor. Euro değer yitirdikçe, Türkiye’nin ihracatından elde ettiği gelir düşüyor. Bu durum, Türkiye’nin dış ticaretinde önemli sorunlar yaratıyor ve yaratacak.

Türkiye'nin dünyadaki saflaşmada iki tarafı da idare etmeye çalışan politikası sorun yaşamaya başladı. ABD ve Avrupa Birliği'nin Rusya'ya uyguladığı ambargoyu delmek için Rusya'nın Türkiye'nin olanaklarından yararlanma girişimleri, ABD ve AB'nin Türkiye'ye ekonomik yaptırımlar uygulamasını gündeme getireceğe benziyor. ABD'nin, 5 Türkiye bankasının Rusya'nın MIR sisteminden çıkması talebi Türkiye tarafından kabul edildi. Ancak ABD'nin talebinin yerine getirilmesinin Rusya ile ilişkilerde yol açacağı sorunlar önümüzdeki aylarda gündeme gelecek.

Türkiye'nin döviz ihtiyacının karşılanmasında turizm gelirleri çok önemlidir. Turizm gelirlerinin önemli bir kaynağı da Rusya ve Ukrayna'dan gelenlerdir. Savaş ve ardından Türkiye'deki bankaların MIR sisteminden çıkması, önümüzdeki dönemde turizm gelirlerinde sorun yaşanacağını gösteriyor.

Türkiye'nin dış borcu çok yüksek. Bu borcun çevrilmesinde ödenen faiz, Türkiye ekonomisine duyulan güvenin azalmasıyla birlikte, çok arttı. Türkiye dış kaynaklardan borçlanırken, dolar üzerinden yüzde 10'un üstünde bir faiz ödemek zorunda kalıyor. Bu tefeci faizinin Türkiye ekonomisinde yaratacağı yük son derece önemlidir. Türkiye'nin risk priminin yükselmesi, kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'ye ilişkin notunun düşürülmesi, bu faizi ve borçların çevrilebilmesini daha da zorlaştıracak.

Bu ve benzeri uluslararası etkilerin yanı sıra, Türkiye'nin yıllardır uygulanan politikalara bağlı yapısal sorunları da var.

Türkiye'de gelir ve servet dağılımı adaletsizliği son yıllarda iyice arttı. TÜİK'in güvenilirliğini büyük ölçüde yitirmiş verileri bile, ücretlilerin milli gelirden aldığı payın son iki yıl içinde yüzde 36,8'den yüzde 25,4'e düştüğünü gösteriyor. Türkiye'de işçi sınıfı hızlı bir mutlak yoksullaşma içinde ve sınıfsal kutuplaşma hızla artıyor.

Yaklaşık 20 yıldır genellikle tek haneli enflasyona alışmış olan insanlar, enflasyon oranının bir anda fırlaması karşısında şaşkına döndü ve gerçek gelirlerinin önemli bir bölümünü yitirdi. TÜİK'in gerçek durumu yansıtmayan TÜFE verileri de, gelirleri bu veri temelinde belirlenen emekli-dul-yetimlerin, asgari ücretlilerin, memur ve sözleşmeli personelin gerçek gelirlerini bilinçli bir biçimde düşürdü. Toplu sözleşme zamları TÜFE'ye göre belirlenen işçiler de büyük zarar gördü.

Türkiye yıllardır ithalata dayalı tüketime alıştırdı. Türk Lirası'nın aşırı değerli olduğu dönemlerde artırılan ithalata fiyatlar ve fiyat artışları kontrol altına alındı. Ancak yeni koşullarda, bu bağımlılık (artan dış ticaret açığı), Türkiye'nin döviz ihtiyacını hızla artırıyor.

Türkiye ekonomisi, harcadığı kadar döviz kazanamıyor. Aradaki açığı kapatmada Merkez Bankası rezervleri ve borçlanma kullanılıyor. Bir de miktarı giderek artan ve nereden geldiği belli olmayan paralar var. Bunlar da Türkiye'nin dış ilişkilerinde sorun yaratabilecek nitelikte. İktidar, Türkiye ekonomisinin 2022 yılında harcadığından daha fazla döviz kazanabileceği (cari fazla vereceği) iddiasında ve çabasıydı. Tam tersi oldu. Türkiye ekonomisinin kazandığından fazla harcadığı döviz miktarı (cari açığı) rekor düzeyinde.

Taşıma suyla değirmen dönmez. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Rusya gibi ülkelerden sağlanacak kaynaklarla bu açıkların sürdürülebilir bir biçimde kapatılması mümkün değildir. Ayrıca bu ülkelerden ne kadar ve hangi koşullarla kaynak sağlanabileceği de kuşkuludur.

Devlet harcamalarında israf sürüyor. Halka tasarruf önerenler, devlet harcamalarında bir tasarrufa yönelmiyor. Halka önerilen tasarruf yöntemleri de genellikle ciddiyetten uzak.

AKP iktidarı döneminde iyice hızlandırılan özelleştirmelerin olumsuz etkileri, insanların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında somut olarak yaşamaya başladı.

İktidar, sorunlara köklü çözümler getirmek yerine, kur korumalı mevduat gibi Türkiye ekonomisinin döviz bağımlılığını daha da artıran ve devlet bütçesi ile Merkez Bankası üzerine büyük mali yük yükleyen ve yalnızca günü kurtarıırken daha sonraki dönemler için büyük sorunlar yaratacak yollara başvuruyor.

Siyasal desteği giderek azalan iktidar, seçimler öncesinde devlet bütçesinde büyük açıklara yol açacak kapsamlı harcamalara girişiyor. Bunların enflasyon üzerindeki olumsuz etkileri de çok büyük olacak.

Bunlara ve benzeri bazı gelişmelere bakıldığında, bu krizin geçmiş krizlerden çok farklı olduğu ve özellikle de uygulanması ısrarla sürdürülen sermaye yanlısı politikalarla aşılmasının mümkün olmadığı açıkça görülüyor. Diğer taraftan, seçime yönelik olarak yapılacak büyük harcamalar, 2023 yılındaki

seçimlerden sonra Türkiye ekonomisinin çok büyük bir çöküntü içinde olmasına neden olacak. Zenginlerle yoksullar, ii sınıfı ve diğer emekçi sınıf ve tabakalarla sermayedarlar ve servet sahipleri arasındaki kutuplaşma artmaya devam edecek.

özm ne?

O kadar büyük tahribat yapıldı ki, kolay çözüm gözükmüyor.

Atatürk'ün devletçi, halki, planlı ekonomisine dnlmeden bugün yaşanan ve giderek daha da önem kazanan hiçbir sorun çözüme kavuşturulamaz.

Ayrıca, fetclerin darbe girişimi sonrasında bu casusluk ve terör örgütüyle bağlantılı birçok şirkete el konmuş, bunlar Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'nun kayımlığına devredilmişti. Devleti çeşitli biçimlerde soyduğu belirlenen şirketlere ve kişilere de aynı uygulamanın yapılması ve yurtdışına kaçırılmış servetlerin Türkiye'ye geri getirilmesinin sağlanması, kısa vadede bazı sorunların aşılmasına katkıda bulunabilir.

Bu nitelikte kapsamlı ve radikal adımlar atılmazsa, seçimlerden sonra, ülkemizi ve emekçi sınıf ve tabakaları çok büyük bir ekonomik çöküntü bekliyor. Bu kriz, bizim gördüğümüz krizlerden gerçekten çok farklı.

Giderek daha da yaklaştığımız bu büyük ekonomik çöküntünün toplumsal ve siyasal etkileri büyük olacaktır.

Türkiye ii sınıfı günümüzde, nicel ve nitel olarak, geçmiş kriz dnemlerindekiinden çok daha güçlüdür. Sermayedar sınıf ve servet sahipleri ile onların çıkarlarını savunan siyasi gler, bu ekonomik çöküntünün faturasını ii sınıfına kesmeye çalışacaktır. Ancak ii sınıfının kmsenmeyecek bir direnme gücü var. Atatrk politikalar izlenmezse, zayıf bir siyasal iktidar algısı ve büyük bir mutlak yoksullaşma, kitlelerin yalnızca mevcut düzenin sonuçlarına değil, aynı zamanda düzenin kendisine de karşı çıkma eğilimini güçlendirecektir. Bu eğilim ve arayışın ortaya çıktığı koşullarda, güçlü ve güven veren bir siyasal alternatifin bulunması durumunda, Türkiye'nin kaderi değişecektir.